

HISTORIA SZKOLNICTWA LEŚNEGO W NIEMCZECH

Albrecht Milnik

Eberswalde, Niemcy

POCZĄTKI KSZTAŁCENIA LEŚNEGO W XVIII WIEKU

W XVIII wieku w różnych regionach kraju wystąpił deficyt drewna. Zapotrzebowanie na drewno dla kopalń w Rudawach i górach Harzu, jak i przy pozyskiwaniu soli w Pustaci Lüneburskiej oraz okolicach Salzburga spowodowało, że okoliczne lasy już nie wystarczały. Obawiano się, że w najbliższej przyszłości zabraknie drewna.

Administracja leśna w XVII i XVIII wieku była obsadzona przede wszystkim przez urzędników bez wykształcenia leśnego. Brakowało specjalistów, którzy pracowaliby nad udoskonalaniem gospodarki leśnej. Dlatego dalekowzroczni myśliwi znający się także na gospodarce leśnej (w przeciwieństwie do tzw. myśliwych ukierunkowanych tylko na jelenie) zaczęli w miejscu swej pracy tworzyć szkoły mistrzów. Przekazywali oni młodym ludziom wiedzę nie tylko z zakresu łowiectwa, ale także leśnictwa. Przede wszystkim na południu Niemiec powstały liczne tego typu szkoły mistrzów.

Hans Dietrich von Zanthier (1717–1778) nadleśniczy u grafa Stollberg-Wernigerode, nazwał swą założoną w 1763 roku szkołę w Ilsenburg w górach Harzu Akademią Leśną (SCHWARTZ 2004). U niego pobierał nauki także Gottlob Magnus Leopold Graf von Wedel (1747–1799), późniejszy Landjägermeister, który przyczynił się do rozwoju gospodarki leśnej na Śląsku (MILNIK 2010). Szkoła ta jest najstarszą akademią leśną na świecie. Wszystkie tego rodzaju szkoły mistrzów istniały tylko po kres życia swego mistrza.

Do najbardziej znanych szkół mistrzów należała ta założona przez Georga Ludwiga Hartiga (1764–1837) (ryc. 1), późniejszego cenionego kierownika pruskiej ad-

ministracji leśnej w latach 1811–1836. Swą pierwszą szkołę mistrzowską prowadził on w latach 1791–1797 w Hungen w Środkowej Hesji. W latach 1797–1806 Hartig wykładał w Dillenburgu, także w Hesji, a w latach 1807–1811 w Stuttgarcie. Wraz ze zmianą miejsca pracy wędrowała również jego szkoła. Hartig powołał do życia także kilka czasopism leśnych (WEIMANN 1990).

Kilka lat później, bo w 1795 roku, Johann Matthäus Bechstein (1757–1822) otworzył w Walterhausen koło Gotha publiczną szkołę dla leśników i myśliwych, która istniała w latach 1801–1843 i po śmierci Bechsteina była prowadzona dalej w Dreißigacker koło Meinigen jako akademia leśna (BECHSTEIN 1855/2009).

W latach 1805–1807 studiował u Bechsteina Dreißigacker także Karl Albrecht Friedrich Julius von den Brincken (1789–1846), który zyskał rozgłos w latach 1818–1833 jako generalny Forstmeister na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim. Zreorganizował on administrację leśną i wdrożył zarządzanie lasu. Wymagał kształcenia leśników w Akademii Leśnej w Marymoncie, gdzie sam również wykładał. Położył także zasługi w powołaniu do życia w 1820 roku czasopisma „Sylwan”, które wydawane jest do dziś (KREMSER 1990).

Oberforstrat dr Gottlob König (1779–1849) założył inną znaną szkołę mistrzów w 1805 roku w Ruhla w Turynгии. W 1813 roku została ona przekształcona w szkołę państwową, a w 1830 przeniesiona do Eisenach. W roku 1905 przekształcono ją w akademię leśną, którą zamknięto już w 1916 roku.

Podobny los spotkał szkołę w Gießen w Hesji. Utworzona w 1825 roku jako szkoła leśna, została w roku 1831 włączona do uniwersytetu w Gießen jako Instytut Leśnictwa. Po upływie ponad 100 lat instytut ten został zamknięty w 1938 roku.

THARANDT – SZKOŁA LEŚNA OD 200 LAT

Wyjątek stanowi powołana w 1786 roku szkoła mistrzowska Heinricha Cotta (1763–1844) (ryc. 2) w Zillbach w Turynгии. W 1811 roku Król Saksonii postanowił przenieść do Tharandtu (ryc. 3) szkołę mistrzowską Heinricha Cotta i w 1816 roku podniósł ją do rangi akademii państwowej. Przetrwiała ona po dziś dzień i latem 2011 roku obchodziła swe 200-lecie, jako Wydział Gospodarski Leśnej Uniwersytetu Technicznego w Dreźnie (poznański Wydział Leśny na tej uroczystości reprezentował dr Mariusz Bembenek). Tharandt jest obecnie jedyną akademią leśną na terenie wschodnich Niemiec (SCHUSTER 2001).

W Tharandcie w XIX i XX wieku studiowali znani polscy leśnicy, m.in. w latach 1860–1862 Józef Rivoli (1838–1926), w latach 1904–1907 Antoni Pacyński (1883–1939), w latach 1907–1910 Adam Loret (1848–1940).

POCZĄTKI KSZTAŁCENIA LEŚNIKÓW W BERLINIE

Król pruski Friedrich II w 1770 roku powołał w Berlinie dla Prus Akademię Leśną, a jej dyrektorem mianował botanika Johanna Gottlieba Gleditscha (1714–1786) (MILNIK 2006). Gleditsch kładł nacisk przede wszystkim na rozpoznawanie gatun-

ków drzew przez przyszłych urzędników leśnych. Uczelnia ta przetrwała do 1806 roku, to jest do chwili najazdu Cesarza Napoleona na Prusy.

Oprócz tego w Berlinie-Tegel działała okresowo w latach 1788–1806 szkoła dla kandydatów na wyższe stanowiska w administracji leśnej. Z polecenia króla pruskiego prowadził ją Oberforstmeister August von Burgsdorf (1747–1802) (MILNIK 2002). Podobnie jak Gleditsch, powołał on do życia wiele czasopism leśnych.

Należy w tym miejscu wspomnieć o ważnym szczególnie w kształceniu pruskich leśników. Król Friedrich II w 1740 roku z pobudek militarnych powołał korpus jeźdźców łowieckich. Po dłuższej służbie w wojsku byli oni powoływani na stanowiska nadleśniczych. W XIX wieku podczas służby wojskowej oficerowie byli także odkomenderowani na studia leśna (MILNIK 2001, 2003).

EBERSWALDE – MIASTO LASÓW

W 1821 roku została reaktywowana Berlińska Akademia Leśna, a na jej czele stanął śląski leśnik praktyk Wilhelm Pfeil (1783–1859) (ryc. 4). Z jego inicjatywy przeniesiono uczelnię do Neustadt-Eberswalde (od 1877 Eberswalde) (ryc. 6). Akademia Leśna w Eberswaldzie pod kierownictwem Bernharda Danckelmanna (1831–1901) (ryc. 5), obok istniejącej już uczelni w Tharandcie, rozwinęła się w światowej sławy ośrodek dydaktyczny i badawczy (MILNIK 1993, 1999). Od 1886 roku do swej śmierci pracował tutaj dobrze znany w Polsce Adam Schwappach (1851–1932) (DITTMAR i IN. 2001).

Po raz pierwszy od czasów drugiej wojny światowej, która miała straszne następstwa dla milionów ludzi obu narodów, w 1956 roku nastąpiło znamienne zbliżenie między studentami polskimi i niemieckimi. Grupa 24 studentów 6 semestru Wydziału Leśnego w Eberswaldzie pod kierownictwem prof. Hellmutha Gäblera przebywała w okresie 25 VI – 9 VII 1956 roku w Poznaniu i Warszawie. Pod znakomitym przewodnictwem prof. dr Leona Mroczkiewicza (1900–1971) studenci z Eberswalde przeżyli niezapomniane chwile podczas wyjazdów terenowych do zróżnicowanych lasów wielkopolskich. W ramach rewizyty we wrześniu 1956 roku do NRD pojechało 23 polskich studentów wraz asystentem dr Zenonem Rzeźnikiem (1928–2006), pod kierownictwem prof. Leona Mroczkiewicza i prof. Bohdana Kielczewskiego (1912–1998), których przyjmował prof. Egon Wagenknecht (1908–2005). Dzisiaj, po 55 latach, łączy mnie z jednym z uczestników z tej polskiej grupy studenckiej, prof. dr. Jerzym Wiśniewskim, serdeczna przyjaźń i owocna współpraca.

W 1963 roku Wydział Leśny w Eberswaldzie (ryc. 6) został zamknięty. Dla kształcenia na potrzeby NRD 40 dyplomowanych inżynierów leśnictwa w ciągu roku wystarczał Wydział w Tharandcie.

INNE OŚRODKI AKADEMICKIEGO KSZTAŁCENIA LEŚNIKÓW W NIEMCZECH

W Niemczech działają aktualnie, oprócz Tharandtu, trzy ośrodki kształcące leśników na poziomie akademickim:

– Uniwersytet w Getyndze, który powstał na bazie powołanej w 1868 roku drugiej pruskiej akademii leśnej w Hannoversch Münden, którą przeniesiono do Getyndy w 1970 roku (HASEL 1968);

– Uniwersytet w Monachium po wielu translokacjach (1790 – Weihenstephan, 1807 – Monachium, 1844 – Aschaffenburg, 1878 – częściowo do Monachium, 1911 – całkowicie przeniesiony do Monachium, 1992 – do Freising-Weihenstephan), od 1999 roku ma Wydział Leśny i Zarządzania Surowcami na Uniwersytecie Technicznym w Monachium (HAMBERGER 1997);

– Uniwersytet w Fryburgu Bryzgijskim powstał w 1920 roku z wielu poprzednich jednostek w Karlsruhe, Tübingen i Hohenheim. Od 1936 roku działał jako Oddział Leśny, a od 2002 roku jako Wydział Nauk Leśnych i Środowiskowych.

Na uniwersytecie w Hamburgu istnieje kierunek: gospodarka drewnem, z takimi specjalnościami, jak m.in.: światowa gospodarka leśna, ekonomia leśna i gospodarka leśna.

SZKOŁY LEŚNE NA POCZĄTKU XX WIEKU

Nadleśniczych i wyższych urzędników administracji leśnej kształciły w XIX i XX wieku akademie leśne, wyższe szkoły leśne i wydziały leśne.

Kształcenie leśniczych odbywało się w batalionach myśliwskich, podczas 12-letniej służby wojskowej. Oficerami w tych batalionach byli niejednokrotnie leśnicy z akademickim wykształceniem, którzy prowadzili zajęcia leśne z żołnierzami. Częściowo żołnierze z tych batalionów odbywali okazjonalnie praktyki w nadleśnictwach, by po zakończeniu wojska podjąć pracę w służbie leśnej (KRAUT 1994).

Szkoły leśne, teoretycznie kształcące leśników, powstały dopiero na początku XX wieku. Pierwsze pruskie państwowe szkoły leśne założono w Głusku i Margoninie. Kolejne utworzono w Spangenberg, Hachenburg, Lohr i Karlsruhe (WAPPES 1932).

Także w 1906 roku rozpoczęto nauczanie w prywatnej szkole leśnej w Templinie (Uckermark). Kolejna szkoła prywatna powstała w 1920 roku w Reichenstein (Złoty Stok) (MILNIK 2010), a dalsze w Wittlich (Eifel), Neuhaldensleben (Saksonia) i Miltenberg (Bawaria) (SCHNEIDER, JUDEICH 1910).

Szkoły praktykantów leśnych w Groß Schönebeck/Brandenburgia (1877–1907) i Proskau (Prószków) pod Opolem (1882–1907) przygotowywały uczniów do zawodu leśnego. Nie odpowiadały one poziomem szkołom leśnym.

W Eberswaldzie od 1992 roku istnieje Wyższa Szkoła Zawodowa z 4 kierunkami fachowymi:

– Las i środowisko (pojęcie „gospodarka leśna”, dzięki któremu Eberswalde znane było na całym świecie, zostało wyeliminowane);

– Użytkowanie krajobrazu i ochrona przyrody;

– Technologia drewna;

– Zarządzanie gospodarką.

Studenci kończą kształcenie najczęściej z dyplomem licencjata.

Większość zawodowych szkół leśnych została w Niemczech zamknięta po 1990

roku, tak np. w Schwarzburgu w Turynгии, Raben Steinfeld koło Schwerina oraz w Ballenstedt w Harzu. Istnieją jeszcze wyższe szkoły zawodowe w Hildesheim/Holz-minden/Getyndze (założona w 1971 roku), Weihestephan w Bawarii (założona w 1972 roku), Rottenburgu w Badenii Wirtembergii oraz Erfurcie w Turynгии.

W artykule tym nie omówiono powstania i rozwoju szkół dla robotników leśnych.

LITERATURA

- BECHSTEIN L. 1855/2009. *Johann Matthäus Bechstein und die Forstacademie Dreißigacker – ein Doppeldenkmal*. Reprint 2009, Verlag Kessel, Remagen, 1–420.
- DITTMAR O., ENDTMANN K.-J., HAFEMANN E., HAHN R., KOHLSTOCK N., LOCKOW K.-W., SCHWARTZ E., WUDOWENZ R. 2001. *Adam Schwappach. Ein Forstwissenschaftler und sein Erbe*. Nimrod Verlag Hanstedt, 1–438.
- HAMBERGER J. 1997. *Geschichte der forstlichen akademischen Ausbildung in Bayern*. „Forstliche Forschungsberichte München” 161: 35–53.
- HASEL K. 1968. *Quellen zur Geschichte der Forstlichen Fakultät der Universität Göttingen*. Herausgeber Forstliche Fakultät Göttingen, 1–421.
- KRAUT K. 1994. *Karl Spitzenberg, Waldarbeiter und Hegemeister 1860–1944*. Schriftenreihe Ausstellungen in der Alten Forstakademie Eberswalde, 4: 1–71.
- KREMSE W. 1990. *Niedersächsische Forstgeschichte*. Rotenburg/Wümme, 687–688.
- LOCHMANN E., LOCHMANN K. 2011. *Das Ausländerstudium an der Tharandter Lehr- und Forschungsstätte von 1811 bis 1945*. Forstwissenschaftliche Beiträge Tharandt, Beiheft 11: 152–158.
- MILNIK A. 1993. *Geschichte der forstlichen Lehre und Forschung in Eberswalde*. Heft 1 der Schriftenreihe Ausstellungen in der Alten Forstakademie Eberswalde, 1–52 (4 Anlagen).
- MILNIK A. 1999. *Bernhard Danckelmann – Leben und Leistungen eines Forstmannes*. Nimrod Verlag Suderburg, 1–347.
- MILNIK A. 2001. *Der Einfluss König Friedrichs II. auf die Entwicklung der Forstwirtschaft in Preußen*. „Beiträge zur Forstgeschichte” 1: 14–37.
- MILNIK A. 2002. *August von Burgsdorf*. Selbstverlag Eberswalde, 1–128.
- MILNIK A. 2003. *Das königlich preußische Reitende Feldjägercorps in Fridericianischer Zeit (1740–1786)*. „Beiträge zur Forstgeschichte” 3: 3–23.
- MILNIK A. 2006. *Im Dients am Walde. Lebenswege und Leistungen brandenburgischer Forstleute (J.G. Gleditsch)*. Verlag Kessel, Remagen, 89–92.
- MILNIK A. 2010: – *Ein Land wie ein Eichenblatt – Schlesische Forstgeschichte in preußischer Zeit 1741–1945 (G.M.L. von Wedell)*. Verlag Kessel Remagen, 562–563.
- RICHTER A. 2011. *Heinrich Cotta – Leben und Werk eines deutschen Forstmannes*. Verlag Neumann-Neudamm, 3. Auflage, 1–277.
- SCHNEIDER W., JUDEICH F. 1910. *Forst- und Jagdkalender für das Deutsche Reich 1910*. Teil 2. Personalstatus. Herausgeber M. Neumeister und M. Retzlaff, Springer Verlag Berlin, 4–16.
- SCHUSTER E. 2001. *Chronik der Tharandter forstlichen Lehr- und Forschungsstätte 1811–2000*. Selbstverlag der Fachrichtung Forstwissenschaften Tharandt, 12–76.
- SCHWARTZ E. 1999. *Gottlob König – ein Leben für Wald und Landschaft*. Verlag Kleinhampl Erfurt, 1–392.
- SCHWARTZ E. 2004. *Auf den Spuren des Oberforst- und Jägermeisters Hans Dietrich von Zanthier*. Verlag Kessel, Remagen, 2. Auflage, 1–126.

WAPPES L. 1932. *Wald und Holz*. 2. Band. Verlage J. Neumann-Neudamm Berlin und Carl Gerolds Sohn Wien, 1–1420.

WEIMANN H.-J. 1990. *Hartigiana*. Selbstverlag Biebental, 1–500.

HISTORIA SZKOLNICTWA LEŚNEGO W NIEMCZECH

Streszczenie

Istniejący w XVIII wieku deficyt drewna spowodował, że dalekowzroczni leśnicy zwrócili większą uwagę na kształcenie kadry leśnej. Z własnej inicjatywy postępowi leśnicy tworzyli szkoły mistrzów, które w XIX wieku przekształciły się po części w państwowe szkoły leśne, które przetrwały po dziś dzień. W Berlinie dzięki szczególnej trosce króla Fryderyka II utworzono w 1770 roku Akademię Leśną. W XIX i XX wieku na akademiach leśnych wykładano teoretyczne podstawy leśnictwa dla nadleśniczyczy i wyższych urzędników administracji leśnej. Natomiast szkoły leśne dla leśników powołano dopiero na początku XX wieku. Taki system kształcenia spowodował podniesienie gospodarki leśnej na wyższy poziom. Także dzięki społecznym i gospodarczym uwarunkowaniom poprawił się stan lasów, który zagwarantował zapotrzebowanie na zasoby leśne aż do dziś.

Słowa kluczowe: Niemcy, edukacja leśników, szkoły mistrzów, akademie leśne, Tharandt, Berlin/Eberswalde, Heinrich Cotta, Georg Ludwig Hartig, Wilhelm Pfeil, Bernhard Danckelmann

HISTORY OF THE EDUCATION OF FORESTERS IN GERMANY

Summary

Beginning with the 18th century, impending shortage of wood caused some long-sighted foresters to pay more and more attention to the education of forest personnel. In the 19th century, master schools, founded on the personal initiative of progressive forest practitioners, developed into partly state-owned forest institutes, some of which exist up to this day. Already in 1770, thanks to the remarkable benefit of King Friedrich II., a forest academy was founded in Berlin. In those forest academies, head foresters and forest administrators got their forest theoretical education in the 19th and 20th century. Vocational schools for foresters have been founded only since the beginning of the 20th century. Because of this training, forestry was raised to a higher level. Due to the social and economic conditions, the situation of the forest improved. It guarantees the demands made on the forest, at the same time ensuring sustainability up to the present.

Key words: Germany, education of foresters, master schools, forest academies, Tharandt, Berlin/Eberswalde, Heinrich Cotta, Georg Ludwig Hartig, Wilhelm Pfeil, Bernhard Danckelmann

Ryc. 1. Georg Ludwig Hartig (Archiwum Historyczne Uniwersytetu Nauk Stosowanych, Eberswalde)

Fig. 1. Georg Ludwig Hartig (Historical archives of the University of Applied Sciences, Eberswalde)

Ryc. 2. Heinrich Cotta (RICHTER 2011)

Fig. 2. Heinrich Cotta (RICHTER 2011)

Ryc. 3. Główny budynek uniwersytetu w Tharandt (fot. Waldemar Römpler, 1968)

Fig. 3. Main building of the university of Tharandt (photo by Waldemar Römpler, 1968)

Ryc. 4. Wilhelm Pfeil (Archiwum Historyczne Uniwersytetu Nauk Stosowanych, Eberswalde)

Fig. 4. Wilhelm Pfeil (Historical archives of the University of Applied Sciences, Eberswalde)

Ryc. 5. Bernhard Danckelmann (Muzeum Regionalne, Eberswalde)
Fig. 5. Bernhard Danckelmann (Regional Museum of Eberswalde)

Ryc. 6. Główny budynek Akademii Leśnej w Eberswalde w latach 1876–1963 (fot. Albrecht Milnik, 2012)

Fig. 6. Main building of the Forest Academy Eberswalde from 1876 to 1963 (photo by Albrecht Milnik, 2012)